

Стручни рад

Немања Б. ЈАНКОВИЋ*

Факултет за културу и медије, Београд

Ненад Н. ПЕРИЋ**

Универзитет Метрополитан, Београд

УНАПРЕЂЕЊЕ И ОЧУВАЊЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА: ПРИМЕР КАЛЕМЕГДАНА

Апстракт: Београдска тврђава са Калемегданом, односно калемегдански комплекс, представља једну од најочуванијих културно-историјских целина у Србији, важну за проучавање прошлости многих народа и епоха. Превасходно, комплекс је значајан као део некадашњег лимеса римске империје, али и као место од значаја за националну историју Средњег и Новог века. Као таква, ова целина је препозната и заштићена као културно добро од изузетног значаја. Следећи корак ка постизању међународноправне заштите представља упис на Листу светске баштине Унеска. Да би до тога дошло неопходно је да целина буде лишена војног карактера. У раду се анализира идеја формалног и суштинског измештање Војног музеја Београд ван просто-ра београдске тврђаве, као и других додатних садржаја, а у циљу враћања што аутентичнијем изгледу калемегданског комплекса. Рад анализира правне, организационе и друге елементе ове идеје, као и предности које би се добиле реализацијом исте.

Кључне речи: Калемегдански комплекс, Београдска тврђава, међународноправна заштита, Унеско.

УВОД: О КАЛЕМЕГДАНАУ

Калемегдан представља историјску и културну целину смештену на ушћу Саве у Дунав, а у којој је смештена и Београдска тврђава. Сходно томе под Калемегданом подразумева се истоимени парк на истоименом платоу око тврђаве, односно Калемегдан представља шири појам и просторну целину у односу на само београдско утврђење. Током целокупног постојања београдска утврда мењала је површину и величину коју је

* Мастер, докторанд, jnemanja568@gmail.com

** Проф. др, nesaperic@hotmail.com

заузимала, у складу са оновременим потребама и могућностима силе која је тврђаву контролисала. Ипак, једно утврђење никако се не би могло ни замислити без придружних елемената и потпорног апарата у виду разних занатских, трговачких и услужних радњи, гробља и свим оним што је једна тврђава својим постојањем подразумевала. Због свега наведеног у раду ће бити речи о читавом комплексу који чине Калемегдански парк, Зоолошки врт, Горњи и Доњи град. Како би се разликовали Калемегдан у ужем смислу од свеукупне целине, за Калемегдан у ширем смислу биће коришћен израз Калемегдански комплекс.

У току своје историје Београдска тврђава прешла је пут од римског каструма и византијског каштела, преко престонице деспота Стефана Лазаревића до важног пограничног утврђења око којег су се вековима ломила аустријска и османлијска копча. Са дуготрајним и стрпљивим уређењем простора данашњег Калемегданског комплекса, почело се стидљиво и полако. Први на реду био је Калемегдански парк а почетак претварања некадашњег утврђења у Калемегдан какав данас познајемо, везују се за другу владавину кнеза Михаила Обреновића и период након предаје градова 1867. године. Радови на уређењу парка, на месту дотадашњег тврђавског поља, почели су одмах по ослобођењу Београда од османлијске власти. Први српски урбаниста, Емилијан Јосимовић (1823–1897), је исте године израдио регулациони план Вароши у шанцу којим, између осталог, заговара рушење војних бедема ради укључивања подручја Тврђаве у град као јавног простора и парка (Благојевић 2009: 27–31). Јосимовић је аутор првих идејних скица парка које одражавају замисао да се Калемегдан претвори у парк ослоњен на градске зидине, са уређеним стазама и шеталиштем према Сави и са погледом на Дунав и Банат на другој страни (Максимовић 1956: 325–366). Ради бољег коришћења природних потенцијала простора за одмор и разоноду, Генералним урбанистичким планом Београда из 1912. године предвиђено је уклањање војних садржаја и обједињавање Горњег и Доњег парка у јединствену целину. Након Првог светског рата парковске површине су додатно уређене и проширене, уведени су нови културни садржаји и постављени споменици и музеји. Технолошки напредак наоружања и војне индустрије, те промене у стратегијама оружаних сукоба постепено су слабили значај Београдске тврђаве. Управо у тој мери су и чињени напори на уређењу комплекса, од рашчишћавања терена и садње дрвећа до рушења излишних објеката и поплочавања одређених делова комплекса. Коначно, годину дана по окончању Другог светског рата тврђава дефинитивно губи свој војни значај; последња војна посада напушта тврђаву а читав Калемегдански комплекс ставља се под заштиту државе. Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 290/4 од 1965. године, Тврђава је проглашена за споменик културе,

а 1969. године у Урбанистичком заводу Београда израђен је Детаљни урбанистички план Калемегдана. Из свега описаног види се да „калемегдански простор сажима урбанистичка искуства различитих историјских и културних периода. Његова културна вредност поједнако се огледа у очувању културно-историјског наслеђа и слике урбаног пејзажа. Као јединствена споменичка целина, представља „музеј сећања“ за Београд и добар пример склада између природног амбијента и човековог стваралаштва (Таталовић–Лакићевић и др 2014: 89).

Калемегдан је од 2015те на Тентативној листи Унеска у оквиру Граница римске империје. Ова листа представља попис културних добара – кандидата за упис на Листу светске баштине. У саставу већ наведеног непокретног културног добра које обухвата границе некадашње Римске империје, један од чинилаца јесте и Сингидунум односно Београдска тврђава¹. Римска граница је, према образложењу критеријума који су је довели на листу Унеска, највећа грађевина ове империје, она је споменик утицају који је њена култура остварила у Европи, на Блиском и Средњем Истоку и северу Африке, али и мешања култура, тј. Утцаја које су друге културе вршиле на спомену. У том смислу је Београдска тврђава свакако једна од најистакнутијих тачака ове границе.

У складу са Стратегијом развоја културе Републике Србије од 2019. до 2029, план је да Србија настоји да до 2029. године обезбеди да се на Унесковој Листи светске баштине нађу још четири културна добра (Нацрт Стратегије развоја културе Републике Србије од 2019. до 2029.). Спрам своје површине и историјског значаја на маши утврђења Римске границе, Београдска тврђава има одличне предуслове да се кандидује за листу Светске културне баштине Унеска. Ипак, како би се то десило, неопходно је да објекат буде лишен војног карактера.

У склопу Београдске тврђаве налази се Војни музеј Београд, са вредним колекцијама и поставком на отвореном простору. Од својих првих поставки, пре више од века, па до данашњих дана музеј се налази на истој адреси, а од 1956. године у некадашњој згради Војногеографског института, такође у склопу Београдске тврђаве. Осим неколико десетина хиљада предмета, првенствено оружја и делова војне опреме али и ратних застава, униформи и одликовања, музеју припадају и изложени експонати ван саме зграде музеја. У питању су десетине комада онеспособљеног тешког наоружања, претежно артиљеријског оружја и тенкова, смештених на отвореном простору, у рову између бедема тврђаве и зграде музеја. Организационо Војни музеј Београд потпада под надлежност Министарства одбране.

1 <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/6060/?fbclid=IwAR0uu7 hglTKyLTKzjDOxtVku1T3alVSIvsI9sL0Z9D-IHDBkgClu1oG7BGU>

НАЦИОНАЛНИ И МЕЂУНАРОДНИ РЕГУЛАТИВНИ ОКВИР КАО ОСНОВА ЗА ОЧУВАЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ КАЛЕМЕГДАНСКОГ КОМПЛЕКСА

Рам за слику савремене заштите културног наслеђа у Републици Србији представља Устав донет 2006. године. Највиши правни акт поставио је нормативне основе функционисања правне заштите културног наслеђа. Осим тога, правна протекција културне баштине на територији Републике Србије додатно је правно регулисана системским законима.

Правни оквир културе, као једног од елементарних чинилаца друштва, одређен је двоструко, постојањем две врсте прописа. Битнију групу сачињавају законска и друга акта којима се директно и у претежном делу регулише култура. Другу, са аспекта очувања културног наслеђа, мање битну групу прописа представљају сви они закони који се односе преважно на неку другу област, али свакако утичу и на област културе.

Најзначајнији закон са аспекта правне протекције културног наслеђа је Закон о културним добрима (Закон о културним добрима, 1994). По овој класификацији Београдска тврђава има статус споменика културе од изузетног значаја, а Споменик захвалности Француској у Калемегданском парку статус споменика културе од великог значаја. Поред тога, споменицима културе у саставу Калемегданског комплекса сматрају се и Споменик Победнику, Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“ као и Гробница народних хероја. Такође, Калемегдански комплекс краси и 35 споменика, скулптура и спомен-обележја у јавном простору (План Непокретних културних добара Града Београда, општина Стари град 2019.).

Окосницу међународноправног оквира заштите културног наслеђа представља рад у окриљу Унеска (Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу, настала 1945. године). Унескови пројекти типично обухватају, између осталих, и културно-историјске пројекте, промоцију културне разноликости и склапање споразума о међународној сарадњи зарад очувања светске баштине, како културне тако и оне природне. У ту сврху у оквиру Унеска основан је Комитет светске баштине, у чију надлежност спада и одабир специфичних места која ће потом бити изабрана на једну од листа који води Унеско. Осим тога, у надлежности Комитета спадају и супервизија стања очуваности светске баштине али и расподела финансијских средстава. Циљ програма Светске баштине Унеска јесте да се природна специфична места или људске творевине, попут грађевина, комплекса или градова, а која су препозната као места од изузетног значаја, обједине као свеукупина баштина човечанства. Места Светске баштине имају, са друге стране, право на коришћење финансијских средстава из Фонда Светске баштине.

Како би неко специфично место било и званично препознато и признато као место од изузетног значаја неопходно је да поседује изванредну

универзалну вредност. Осим тога, специфично место – кандидат за упис, треба испунити и најмање један од десет одређених критеријума, од којих се шест односе на оне културне природе а преостала четири на критеријуме природних одлика неког места. Културни критеријуми подразумевају да је специфично место оно које (UNESCO World Heritage Center – The Criteria for Selection):

1. „Представља ремек дело људског креативног генија и од културног је значаја;

2. представља важну размену људских вредности, током времена, са или у светском културном подручју а које се односи на развој архитектуре или технологије, монументалне уметности, планирања градова или пејзажне архитектуре;

3. носи јединствено или барем изузетно сведочанство о култури или постојеће или ишчезле цивилизације;

4. представља изузетан пример типа грађевине, архитектонске или технолошке целине или пејзажа који илуструје значајан период у људској историји;

5. представља изузетан пример традиционалне људске насеобине, коришћења земљишта или мора, које је представник културе или људске интеракције са окружењем, нарочито када је исто постало угрожено утицајем непроменљивих промена и

6. је директно или видљиво повезано са догађајима или животним традицијама, са идејама или веровањима, са уметничким или књижевним делима изванредног и свеопштег значаја“.

Анализирајући ових шест критеријума може се установити да Калемегдан испињава минимум три критеријума. Други критеријум – јер се кроз њега може пратити развој војне архитектура, али и планирања, обзиром да је Калемегдански комплекс увек био насељен и имао своју интеракцију са Београдом, као и да су тврђаву градили Римљани, а дограђивали Византинци, Срби, Мађари, Турци и Аустријанци, због чега се може позивати и на четврти критеријум. Трећи критеријум, јер представља сведочанство римске цивилизације.

ПОВРАТАК АУТЕНТИЧНОМ КАЛЕМЕГДАНСКОМ КОМПЛЕКСУ

Уклопити културно наслеђе и тековине савременог доба, често представља велики изазов. Да ли приоритет треба имати откривено налазиште из доба Римљана или паркиралиште у густо насељеном делу града? У Словенији, свакако по многим аспектима најнапреднијој држави проистеклој из

СФРЈ, донет је низ критеријума за процену алтернативних праваца изградње аутопута, из перспективе очувања културне баштине. За добру алтернативу сматра се она која:

- не уништава културно наслеђе и не утиче негативно на његове делове, а води рачуна о његовим карактеристикама и значају;
- не пресеца подручја у којима постоје очувана историјска насеља, али и интензиван саобраћај;
- се уклапа у предео уз најмању могућу штету, посебно у близини културно-историјских споменика и насеља;
- укључује подручје на којем према свим познатим подацима можемо да очекујемо мањи број културно-историјских споменика, поготову археолошких налазишта (Molek, L. 2008: 38).

Република Србија и надлежне институције, макар за почетак, могу усвојити и применити нека од словеначких искустава и примера добре праксе, тим пре што су она у доброј мери универзална и доказана.

Културну вредност људског наслеђа можемо рашчланити на више основних чинилаца тј. вредности: естетске, духовне, друштвене, историјске, симболичне вредности као и вредности која проистичу из аутентичности (Throsby 2012: 533–534). Естетске вредности Трозби види у томе да одређено добро поседује лепоту у основном смислу, али и допринос одређене локације пејзажу. Духовну вредност неки локалитет баштини на тај начин што доприноси идентитету заједнице. Локалитет може утицати на начин живота у заједници и допринети идентификацији заједничких вредности неке заједнице. Историјска вредност помаже у дефинисању идентитета, повезивањем прошлости и садашњости. У симболичком смислу вредности, Трозби сматра да један локалитет може пренети смисао и информације које помажу заједници да интерпретира свој идентитет и потврди своју културну особеност. Коначно, неки део културног наслеђа може бити вредан и јер је прави и јединствен (Throsby 2012: 533–534). Није нужно да нека културна баштина садржи све наведене чиниоце. Ипак, Калемегдански комплекс осим сопствене лепоте, својим положајем знатно доприноси целокупном крајолику. Београдска тврђава један је од симбола главног града, утицао је и утиче на начин живота у заједници, а све то повезујући прошлост и садашњост. „Археолошко наслеђе састоји се од крхких и необновљивих физичких доказа људског постанка и понашања. Само пажљиво сачувани, оригинални контексти, могу пружити податке од којих реконструкција наше прошлости зависи“ (Gerstenblith 2001: 198). Поред тога, Београдска тврђава помаже заједници да интерпретира свој идентитет и потврди своју особеност а осим тога је и право и јединствено културно добро (Врзић–Грозданић, 2011; Ђукановић–Андрић 2009; Поповић, 2006). Имајући све наведено у виду јасно је да је Калемегдански комплекс поседује изузетну културну вредност.

Више је разлога за повратак, условно речено, аутентичном калемегданском комплексу односно комплексу са оптималном равнотежом модерне опремљености са једне и очувања аутентичне културно-историјске целине са друге стране. То се може постићи трајним измештањем додатних садржаја који су смештени унутар комплекса, у првом реду измештањем Војног музеја Београд и Београдског зоолошког врта на друге локације, односно враћањем тих локација у првобитно стање или стање што сличније претходном, аутентичном стању.

Набројаћемо најбитније разлоге:

- уврштавање Београдске тврђаве, а са њом и остатка Калемегданског комплекса на листу Светске баштине Унеска, омогућила би се неупоредиво боља заштита и брига о заштићеном културном наслеђу. Наиме, Унеско је путем својих конвенција практично стандардизовао заштиту културних и природних добара, уједначио је и подигао на виши ниво. Осим тога, места Светске баштине имају и право на коришћење финансијских средстава из Фонда Светске баштине те би и са те стране била обезбеђена боља заштита културног добра.

- Лишавањем додатних садржаја који суштински не представљају, у доминантној мери, наслеђе које се може повезати са самим непокретним културним добром, Београдска тврђава и остатак Калемегданског комплекса добијају на својој аутентичности.

- Измештање Војног музеја Београд и њему припадајућих експоната, нарочито збирке експоната на отвореном простору, отвориће се могућност несметаног одржавања тог дела тврђаве. На тај начин тврђава би се ослободила великог броја музејских примерака великог габарита, а добила би много на свом аутентичном изгледу, док би пресељењем Војног музеја у нови, боље опремљени, пространији и адекватнији простор исти био у могућности да адекватније брине о својим експонатима, изложи више експоната у односу на постојеће поставке и много тога другог.²

- Аутентична целина културног добра свуда у свету представља реткост и као таква може се искористити у разне комерцијалне сврхе, попут изнајмљивања за снимање разних садржаја, од рекламних до филмских, на тај начин обезбеђујући додатна средства за несметано функционисање и одржавање Калемегданског комплекса, а опет популаришући исти заједно са Београдом и Србијом.

2 Вероватно би добар и логичан потез представљало обједињавање постојећег војног музеја са ваздухопловним музејом који је ове године прешао под окриље Министарства одбране, на некој новој локацији. На тај начин би у поставку музеја могла бити укључена и војна авијација, део који је до сада недостајао. Иако се свакако ради о великој инвестицији оба музеја би оваквим потезом добила по закону синергије на значају, али би Музеј ваздухопловства морао бити макар именом издвојен као целина јер спада у најзначајније на светском нивоу.

С друге стране, лоше последице измештања Војног музеја су омеђене тиме што би се музеј који се по усмерењу и поставци уклапа у Калемегдан и као такав има корелацију са мапом зграда које у Београду највише чувају војничку славу и традицију нашег народа (од Команде авијације у Земуну, преко Дома Војске Србије у самом центру града и бивше зграде Генералштаба до Дома гарде у Топчидеру³) изместио на локацију која готово сигурно не би била толико репрезентативна. Даље, уколико би се то десило у згради који би обједињавала музеј ваздухопловства, знајући српску готово пословичну спорост у реализацији великих пројеката (само примери реновирања Народног музеја у Београду и Музеја савремене уметности довољно говоре о томе), музеј би остао без своје сталне поставке на дужи низ година, чиме би настао дисконтинуитет у раду.

Аутори високо цене и поштују српску војничку традицију (коаутор је и резервни официр Војске Србије), али сматрају да је и поред изнешених лоших последица, измештање Војног музеја Београд неопходна мера која би допринела потпуној ревитализацији Калемегдана и у неку руку целог комплекса.

ПРАВЦИ СПРОВОЂЕЊА ПРОМЕНА: БЕНЕФИТИ И ЛОШЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Начини спровођења промена, које за циљ требају имати побољшање заштите читавог Калемегданског комплекса, могу се поделити на законске, превентивно-едукативне и техничке мере заштите културног наслеђа.

Један од начина на који се може унапредити постојећа брига око одржавања београдског драгуља непокретне културне баштине, јесте и доношење једног или више законских прописа, којима би изричито био дефинисан Калемегдански комплекс, начин бриге о њему и наравно стабилно обезбеђен прилив материјалних средстава којима би се све дефинисано имало спровести у дело. Иако доношење посебног законског акта зарад само једног локалитета може деловати претерано, ипак је реч о непокретном културном добру изванредног значаја за проучавање више историјских епоха и историју бројних народа и дешавања на овим просторима, реч је о комплексу који је био једна од ретких прецизно одређених престоница средњовековне Србије, реч је о специфичном месту од највећег значаја за историју обновљене Србије.

Код становништва треба путем медијских садржаја оживети свест о значају културног добра која се налази у самом срцу главног града. Осим тога,

3 Где се међу ауторима истичу наше најзначајније архитекте прошлог века: Драгиша Брашован и Никола Добровић.

погодан начин за укључивање становништва у бригу о културном наслеђу и додатну едукацију било би и оживљавање историјских догађаја (енг. *historical reenactment*).⁴ Групе ентузијаста би, обучене и опремљене у духу епохе о којој је реч, оживљавале одређени историјски догађај било да је реч о борбама римских легија и варвара који опседају дунавску границу, борбама између устаника и Османлија из Првог српског устанка или неког другог пригодног догађаја. Оваква дешавања би на за овдашње прилике нов и занимљив начин упознале становништво са богатом традицијом београдске тврђаве и уједно развијала свест о њеном значају на један потпуно нов али занимљив начин.

По истом принципу као и за Војни музеј, требало би стремити пресељењу Зоолошког врта на адекватнију локацију. У првом реду ослобођењем локације унутар Калемегданског комплекса, добио би се простор који би могао бити искоришћен за подизање нових зграда, које би својом архитектуром настојале да не ремете визуелни изглед комплекса и саме Београдске тврђаве. У новосаграђени простор могле би се сместити све неопходне службе, како би једно културно добро које има изгледних шанси да доспе и на Унескову листу светске баштине, добило адекватан третман и када је реч о текућем одржавању грађевина и површина, и када је реч о рестаурацији али и када је реч о едукацији и другим пратећим услугама.

Такође, из Калемегданског комплекса требало би изместити све оне садржаје који суштински одударају и не доприносе аутентичности једне културно-историјске целине: терене за спорт и разне садржаје за разоноду. Са друге стране празан простор искористио би се, или за повратак аутентичном калемегданском комплексу, или за охрабривање активности које би благотворно деловале на целокупну представу и доживљај тврђаве, парка и околине као културне целине, попут уметничких тематских галерија, астрономског друштва, школе стреличарства или мачевања и томе сличног. Одговорност на очувању културног наслеђа би почивала како на надлежним институцијама, тако и на корисницима простора, односно у случају Српске православне цркве и власништва над два православна храма. Ипак, „аутентична, изворна културна добра су истина која нам улива поверење“ (Вилнус, 2007) што и не чуди, јер нам културни објекти из прошлости заправо

4 Добри пример овога је уприличен поводом обележавања 1700 година од усвајања Миланског едикта, организована је едукативна тура „Ишчезли храмови хришћанског Београда (Хришћанство у Београду)“. Са идејом да учеснике упозна са почецима хришћанске религије на овом простору и њеним материјалним доказима, тура почиње код цркве Ружице и капеле Свете Петке и укључује шетњу по Горњем граду. Такође, један од занимљивих видова интерпретације који делимично укључује и Калемегдански комплекс јесте пројекат „Беографија – освајање Тврђаве“ који се у организацији Туристичке организације Београд реализује кроз бесплатне шетње за најмање туристе.

приповедају истину о свом времену. У таквим околностима дошло би у обзир и потпуно ископавање и истраживање логора римске Легије IV Флавија Феликс, а која је лоцирана у Калемегданском парку у непосредној близини данашње Париске улице (Поповић, 1997).

Разлози за очување културног наслеђа варирају од земље до земље, али се у развијенијим државама углавном могу везати за појам културног и националног идентитета, образовне, научне и естетске потребе али и као вид препознатљивости у свету. Па ипак, свим овим разлозима треба придодати и разлоге економске природе, а како презервација, конзервација и рестаурација културних добара изискују знатна материјална средства, овај разлог постаје у потпуности легитиман и оправдан уколико се успостави добар баланс економског искоришћења и заштите добра. „Културно наслеђе се на многим местима види као економски спас, на којем би туризам увек требао бити заснован“ (Timothy, Nyaupane 2009: 21). Управо то је и пут којим институције културе у Србији требају ићи. Тренутак за то је и више него повољан, будући да је Србија због сложених спољно-политичких прилика у прошлости, за становништво многих развијенијих земаља, остала мистерија у срцу Балкана, лако доступна грађанима држава и са Запада и са Истока. Осмишљавање аутентичне туристичке понуде прожете културним наслеђем требало би да раде институције заштити у сарадњи са Туристичком организацијом Србије, а преко ње и са свим другим организацијама које утичу на туристичку понуду. Приход остварен на овај начин могао би се употребити за даљу заштиту културног наслеђа Србије, укључујући и Калемегдански комплекс. У координацији са широм околином Београда, ваљало би размислити и о кооперацији у производњи и заштити производа са географским пореклом, а који би евоцирали прошлост главног града односно калемегданског комплекса. Наиме, познато је да потрошачи у земљама чланицама Европске уније, производе са географским пореклом плаћају осетно скупље (Балтезаревих, Балтезаревих 2015).

Многе од наведених активности представљају заправо усвојене приоритете такозване Цетињске декларације и Цетињског акционог плана из 2010. године. По слову ових докумената, заједнички приоритети држава потписница, међу којима је и Република Србија, тичу се јачања културе и културног наслеђа, реализације активности посвећених јачању заједничких капацитета и размене добре праксе, развој регионалних центара изврности за очување културне баштине, оснивање регионалне мреже експерата као и дефинисање мултинационалних кандидатура за упис на листу Светске баштине Унеска и Репрезентативну листу нематеријалне културне баштине (“Cetinje Declaration” and “Cetinje Action Plan” reinforce regional cooperation for cultural heritage in SEE 2010).

ЗАКЉУЧАК

Било каква врста културног добра, покретног или непокретног, представља благо једне земље и свих њених становника. Самим тим његово очување представља и државни интерес. Интегративнији и холистички приступ заштити културног наслеђа читавог Калемегданског комплекса готово сигурно би имао благотворно дејство на туристички потенцијал престонице и позитивне економске ефекте. Неки од корака ка том циљу већ су учињени у претходних десетак година, као што је рецимо измештање фестивала пива из културног и историјског језгра града и реконструкција одређених делова тврђаве, санација и рестаурација Споменика захвалности Француској и скорашња санација и рестаурација споменика Победник.

Одржавањем читавог комплекса у непосредном градском језгру, тог немог сведока историје, Србија би послала јасну и недвосмислену поруку свету о својој аутентичности, историји, трајању на овим просторима и културном наслеђу на које може бити поносна. Иако постојеће стање заштите културног наслеђа Београда и Србије није лоше, простора за напредак свакако има. Најзначајнији корак у том смеру би било уписивање београдске тврђаве са околином на Листу светске баштине Унеска.

Уврштавање Београдске тврђаве, а са њом и остатка Калемегданског комплекса на листу Светске баштине Унеска, омогућила би се неупоредиво боља заштита и брига о овом културном наслеђу. Поред тога што је Унеско практично стандардизовао заштиту културних и природних добара, места Светске баштине имају и право на коришћење финансијских средстава из Фонда Светске баштине те би и са те стране била обезбеђена боља заштита културног добра. Даље, лишавањем додатних садржаја који суштински не представљају, у доминантној мери, наслеђе које се може повезати са самим непокретним културним добром, Београдска тврђава и остатак Калемегданског комплекса добијају на својој аутентичности. Измештањем Војног музеја Београд и њему припадајућих експоната, нарочито збирке експоната на отвореном простору, отвориће се могућност несметаног одржавања тог дела тврђаве.

ИЗВОРИ

- Драгићевић Шешић–Стојковић 2011: Милена Драгићевић Шешић – Бранимир Стојковић. Култура-менаџмент, анимација, маркетинг. VI издање. Београд: СЛИО.
- Драговић 2019: Раде Драговић. „Калемегдан се спрема за Унеско“, *Вечерње новости*, 11. јан. 2019.
- Ђукић–Дојчиновић 2010: Весна Ђукић – Дојчиновић. Држава и култура – студије савремене културне политике. Београд: Институт за позориште, радио, филм и телевизију Факултета драмских уметности.

- Правилник о начину вођења евиденције о непокретностима које уживају претходну заштиту, Службени гласник РС број 19/95.
- Правилник о подацима који се уписују у регистар, начину вођења регистра и централног регистра непокретних културних добара и о документацији о овим културним добрима, Службени гласник РС број 30/95, 37/97.
- Рогач Мијатовић 2014: Љиљана Рогач Мијатовић. Културна дипломатија и идентитет Србије. Београд: Институт за позориште, радио, филм и телевизију Факултета драмских уметности и СЛЮ.
- UNESCO 1999: Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [25. фебруар 2019].
- UNESCO World Heritage Center – The Criteria for Selection. <https://whc.unesco.org/en/criteria/> [15. фебруар 2019]
- United Nations 1986: Multilateral Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) (with annexes, Final Act of the Diplomatic Conference on the reaffirmation and development of international humanitarian law applicable in armed conflicts dated 10 June 1977 and resolutions adopted at the fourth session), Treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations, Treaty Series, Volume 1125; New York: United Nations.

ЛИТЕРАТУРА:

- Балтезаревих–Балтезаревих 2015: Весна Балтезаревих – Радослав Балтезаревих. Интелектуални искорак. Београд: Алма Матер Еуропаеа.
- Благојевић 2009: Љиљана Благојевић. Урбана регуларизација Београд, 1867: Траг наспрам брисања, САЈ – Српски Архитектонски Журнал, 1, стр: 27–31.
- Вилнус 2007: Јелена Вилнус. Правна заштита културних добара. Београд: Европски центар за мир и развој (ЕЦПД) Универзитета за мир Уједињених нација.
- Врзић–Грозданић 2011: Ђина Врзић – Милица Грозданић, Приказ подручја Београдске тврђаве у историјским и урбанистичким плановима као прилог будућим процеси-ма планирања, Наслеђе, бр. 12, 219–245.
- Gerstenblith 2001: Patty Gerstenblith. „The Public interest in the restitution of cultural objects“, *Connecticut Journal of International Law*, Volume 16, Hartford: University of Connecticut School of Law, 197–246.
- Dallen–Nyaupane 2009: Dallen Timothy – Gyan Nyaupane. Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A regional perspective. New York: Routledge.
- Ђукановић–Андрић 2009: Зоран Ђукановић – Марина Андрић. Београдска тврђава – савременик континуитет Белог града. Београд: ЈП Београдска тврђава.
- Закон о културним добрима, Службени гласник РС број 71/94.
- Максимовић 1956: Бранко Максимовић. „О зеленилу Београда“, *Годишњак Музеја града Београда*, 3, 325–366.
- Молек 2008: Ленка Молек. „Методологија заштите културног наслеђа током изградње националне инфраструктуре“. *Зборник радова Прве регионалне конференције о ин-теграционој заштити Културног наслеђа – савремени истраживачки културног и природног наслеђа на Балкан*. Београд: Европски центар за мир и развој (ЕЦПД) Универзитета за мир Уједињених нација, 31–44.

- Нацрт Стратегије развоја културе Републике Србије од 2019. до 2029.
- План Непокретних културних добара Града Београда 2019: Општина Стари град.
- Поповић 1997: Поповић Марко. Антички Сингидунум – досадашња открића и могућности даљих истраживања, *Сингидунум*, бр. 1., 1–20.
- Поповић 2006: Поповић Марко. Београдска тврђава, Београд: ЈП Београдска тврђава.
- Таталовић–Лакићевић–Матић–Работић, Бранислав 2014: Невена Таталовић, Миlena Лакићевић, Бјачеслава Матић, Бранислав Работић, „Потенцијал калемегданског комплекса као туристичке атракције Београда“, *Туристичко њословање*, бр. 14., 81–91.
- Throsby 2012: David Throsby. „Paying for the past: Economics, cultural heritage, and public policy“, *Australia's Economy in its International Context*, Ed. Kym Anderson. Adelaide: University of Adelaide Press, 527–539.
- UNESCO: Frontier of the Roman Empire (WHS FRE). <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/6060/?fbclid=IwAR0uu7hglTKyLTKzjDOxtVku1T3alVSIvsI9sL0Z9D-IHDBkgClu1oG7BGU> [25. фебруар 2019].
- Устав Републике Србије, Службени гласник РС број 98/06.

Nemanja B. JANKOVIĆ

Nenad N. PERIĆ

PROMOTION AND PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE:
THE EXAMPLE OF KALEMEGDAN

SUMMARY

The Belgrade fortress with Kalemegdan, or the Kalemegdan complex, represents one of the most preserved cultural and historical units in Serbia, important for studying the past of many nations and the epoch. Above all, the complex is significant as a part of the former limes of the Roman Empire, but also as a place of importance for the national history of the Middle Ages and New Age. As such, this unit is recognized and protected as a cultural heritage of exceptional importance. The next step towards the achievement of international law protection is enrolment on the UNESCO World Heritage List. In order to achieve this, it is necessary that the unit be deprived of military character. The paper analyses the formal and essential relocation of the Belgrade Military Museum outside the Belgrade Fortress area, as well as other additional contents, all for the purpose of returning more authentic Kalemegdan complex. The paper analyses the legal, organizational and other elements of this idea, as well as the benefits that will be gained through its realization.

Key words: Kalemegdan complex, Belgrade fortress, international law protection, UNESCO.